

ХРИСТИЯНСКА СЕМАНТИКА ВЪРХУ БЪДНИВЕЧЕРСКИТЕ ОБРЕДНИ ХЛЯБОВЕ

(По мат. от с. Койнаре, Червенобрежко)

Адриана Ковачева

*Ученически семинар по практическа етнология и фолклористика
„Проф. д-р Иван Шишманов”*

Няма обред, който да не е придружен със замесване на хляб – било то за добро или за лошо, за раждане или за смърт. В българската традиционна култура хлябът е не само обичайната ежедневна храна. Той е символ на природните блага и човешките усилия, на реда и законите на живота. Има ли хляб на трапезата, около която се е събрало семейството, то значи има още живот в къщата.

Хлябът в обредите е многофункционален – или означава слънцето и оттам плодородието, или замества кръвната жертва за Бога. Той е знак за общение между различни в пространствено и времево отношение системи – напр. между „отвъдното” и земното. Означава още единение и съобщност с Бога, което се потвърждава и от християнското му определяне като „тялото Христово”.

В с. Койнаре, Червенобрежко за Иисус Христос на Бъдни вечер се месят „боговица”¹ и „параклес”². Двата хляба се носят в църквата, у дома се прекаждат и задължително „се просфорясват” три или пет пъти. Така те са осветени и с тях е постигната Божията благословия.

Бъдни вечер е празник на рождението на Бога, който не умира. На него се правят хлябове предимно с аграрна семантика. Тези, които носят преобладаващо християнска символика, са по-малко на брой и се схващат като безкръвна жертва на Бога.

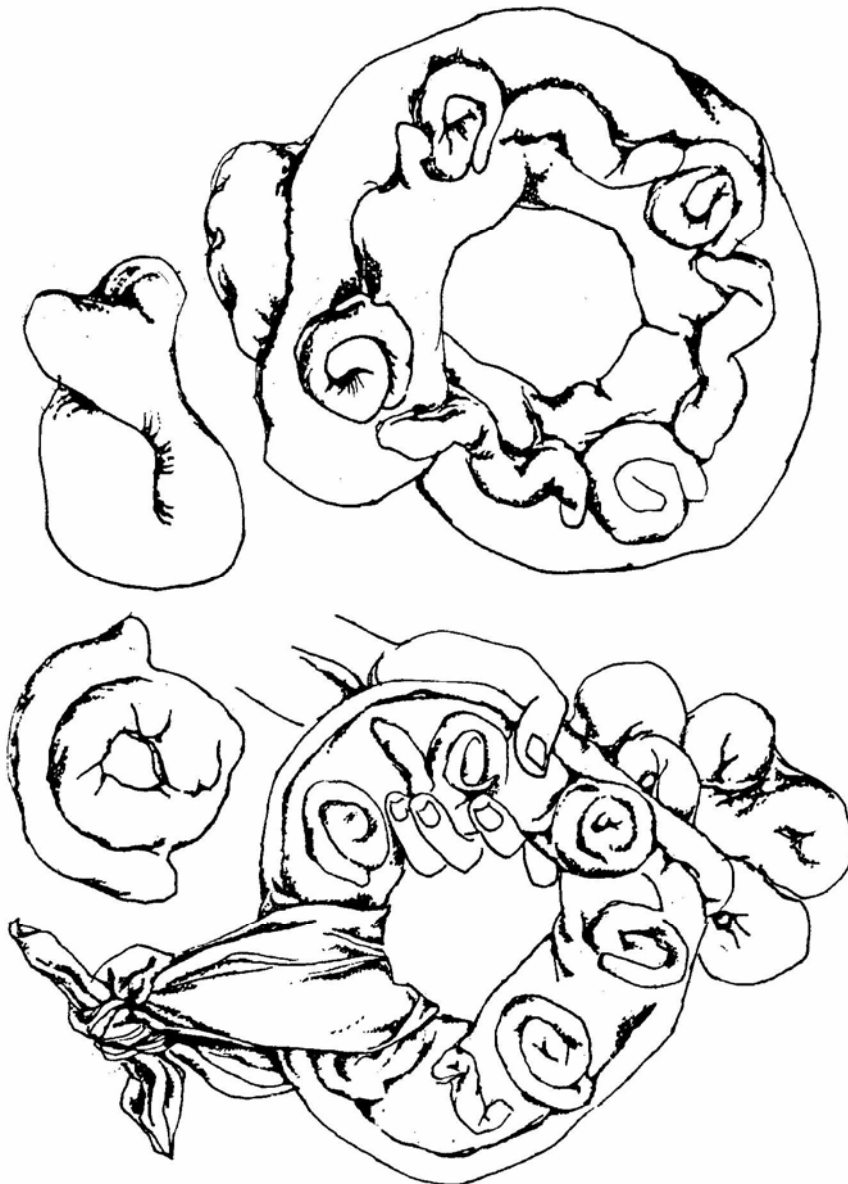
За обредните хлябове на Бъдни вечер (според специфичните им функции, които определят и тяхната украса и начин на приготвяне) важи предположението, че християнският модел се е нагаждал към вече съществуващи езически схващания. Те, от своя страна, са реализирали по предхристиянски начин подобни идеи – рождеството на Бога, началото на Новата година, магическите действия за осигуряване на плодородие. С това може да се обясни фактът, че се правят само една, най-много две питу, предназначени пряко за Бога, а употребата на кръста и неговите разновидности има преди всичко композиционно значение.

Много повече са хлябовете със „специализиран” стопански характер. Те имат значение на магични предмети, чрез чието особено моделиране се цели въздействие върху общността, към която са адресирани. Доколкото чрез тях се извършват магически действия, шарките им притежават апотропейно значение. Те са като текстовете на заклинанията – консервативни и слабо изменчиви. Всеки опит за промяната им поставя под въпрос постигането на желаните позитивен резултат. За всяка социокултурна общност различните антропоморфни, зооморфни и растителни мотиви имат определена семантика. В чужда среда те остават „непреводими” на местния културен диалект.

В с. Койнаре хляб с такава функция е „орачът”³. Той е абсолютно задължителен за жителите на селото. Такава е и „неначъваната пита”⁴, която символизира пълната и сита година. Пластичната украса на тези обредни хлябове няма декоративен характер. Тя изразява типичното, характерното за магичното действие, което ще се извърши с тях.

Шарките им имат определено тълкование и място в цялостната композиция, с което, например, може да се обясни липсата на симетрия в изображението. Хлебната украса „цвет”⁵ се слага три или четири пъти и означава растителността. Семантиката на „комбалката”⁶ е някакво домашно животно.

Липсата на по-богати и разнообразни орнаменти върху хлябовете от Койнаре може да се обясни с факта, че през XVIII в. в селото нахлуват българи мохамедани от Ловешко. В създалата се враждебна обстановка между християнската и мохамеданската религиозна общност, върху християнските хлябове оцеляват само основните символи, които имат пряко значение за извършването на съответния обред – упованието в Бога (на „боговицата” и „параклеса” на Бъдни вечер) и традиционните земеделски култове (на „орача” и „неначъваната пита”).

Фиг. 1 "Цвет" върху "колегарска кукла"

БЕЛЕЖКИ

1. „Боговицата” е кръгла пита с две тестени пръчки отгоре, „цвет” в средата и по една лъковидна фигура на всяка част от кръста.

2. „Параклес” е дълга, яйцевидна пита с дупка в средата. Нейният заострен край е разцепен и с раздалечени краища. Отгоре се слагат три „цвета” и дълга и дебела тестена пръчка с кръстосани и завити на кравай краища.
3. „Орач” се прави от дебел тестен прът, увит като кукла. Меси се преди всички останали, защото орачът сее, оре и прибира хляба, „той държи светъ”.
4. „Неначъваната пита” е винаги кръгла.
5. „Цвет” се прави от тънка тестена пръчка, навита на спирала.
6. „Комбалката” е малко тестено топче.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

1. **Туртанска, Н., Ценкуловски, Н.** Погледец към народната култура. Библиотека „Български Северозапад”, Враца, 1994 г.
2. **Янева, Ст.** Композицията в изображенията на обредните хлябове на Бъдни вечер. В: Обреди и обреден фолклор. С., 1981, 283-309.